

Рекреаційно-туристичний потенціал Волинської області

Волинський національний університет імені Лесі Українки (м. Луцьк)

Постановка наукової проблеми та її значення. Аналіз останніх досліджень. Із розвитком суспільства зростає роль організації відпочинку для відновлення та розвитку життєвих сил людини. Науковці [2; 5] трактують термін "рекреація" як певну форму активності (діяльності), що реалізується не з погляду досягнення визначеної мети чи певних ефектів, але для самої діяльності, яка створює людині можливості для прояву її фізичних, розумових та творчих сил.

Є. Н. Приступа зі співавторами [4] розглядають рекреацію як:

- частину соціальної системи суспільства й особливу ланку освіти;
- специфічну форму діяльності на дозвіллі;
- засіб розваги, відновлення або вид ігрової діяльності;
- профілактичну медицину майбутнього.

Рекреаційна діяльність трактується, як діяльність людини у вільний час, що здійснюється з метою відновлення фізичних і психічних сил людини, а також для її всебічного розвитку й характеризується, порівняно з іншими видами діяльності, відносним різноманіттям поведінки людини та самоцінністю цього процесу.

Отже, рекреаційна діяльність розглядається як процес або спосіб раціонально організованої психофізичної активності людини, спрямованої на досягнення поставленої мети у вільний від основних професійних, навчальних і громадських обов'язків час. Для цього потрібне поєднання певних умов та ресурсів, а також організація їх використання.

Кожна держава прагне до створення й розвитку умов для відпочинку, лікування, відновлення працездатності своїх громадян. Завдяки вдалому поєднанню умов для рекреації в окремих країнах склалися потужні комплекси відпочинку, курортного лікування, туризму. Такі комплекси одержали назву рекреаційних.

Волинська область розміщена в північно-західній частині України, у межах Волинсько-Подільської окраїни Руської плити, яка є частиною Східно-Європейської платформи. Фундамент цієї давньої платформи сформувався протягом майже 2,5 млрд років і має досить складну будову; на заході межує з Республікою Польща, на півночі – із Республікою Білорусь, на сході – із Рівненською, на півдні – із Львівською областями України.

На території Волині чітко виділяються два види ландшафтів – поліський і лісостеповий. Для поліських ландшафтних районів характерні велика лісистість, заболоченість місцевостей, переважання малородючих ґрунтів, наявність значної кількості заплачних та карстових озер. Для лісостепових ландшафтних районів характерний долинно-грядовий рельєф, ускладнений яружно-балочними й карстовими формами із сірими опідзоленими ґрунтами в поєднанні з малогумусними чорноземами [5]. Лісова рослинність становить 20 % території зони.

Площа області – 20,2 тис. кв. км (3,3 % території України), вона простягається з півночі на південь на 187 км, із заходу на схід – на 163 км. Станом на 1 січня 2003 р. населення області становило 1054,7 тис. осіб (2,2 % населення України, у тому числі 50,3 % – міського й 49,7 % – сільського) [1; 3]. Вигідне географічне положення, багата флора та фауна обумовлюють вивчення рекреаційно-туристичного потенціалу Волинської області.

Завдання дослідження полягає у визначенні рекреаційно-туристичного потенціалу Волинської області.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. До рекреаційного та туристичного потенціалів Волинської області належать водні, лісові, культурно-історичні ресурси, мінеральні води та лікувальні грязі.

Водні ресурси. Територія Волинської області насичена поверхневими водами. Тут розміщено понад 230 великих і малих озер загальною площею 150,9 км². Об'єм водної маси озер становить 943,65 млн м³. Значна частина об'єму належить озерам площею 1,01–5,0 км² (18 %) та 20,1–25 км

(13 %). Найбільші серед них – Світязь, Пулемецьке, Турське. Основна частина озер розміщена в поліських районах області. У межах області виділяються три озерні райони – Західного Бугу, межириччя Західного Бугу й Прип'яті, басейн Прип'яті. У басейні Західного Бугу нараховується понад 80 озер, які об'єднуються в Шацьку групу, із них 32 озера – заплавні, 48 – карстові. Вода в озерах карстового походження прісна, насичена киснем, має нейтральну або слаболужну реакцію, чиста в мікробіологічному відношенні. Найбільше з них – оз. Світязь, довжина якого становить 9,3 км, а ширина досягає 4,8 км, середня глибина озера – 7 м, максимальна – 58,4 м. Із двадцяти двох озер цієї групи лише дев'ять придатні для використання в рекреаційних цілях. На межириччі Західного Бугу й Прип'яті розміщена друга група озер. Найбільшими озерами цієї групи є Тур, Волянське, Синове. Їхнє дно зазвичай піщане, уздовж берегів є пляжні лінії, неподалік розміщуються лісові масиви. У басейні р. Прип'ять переважають заплавні озера, яких нараховується більше 20, площею понад 10 га кожне. Найбільшими озерами цієї групи є Любязь, Біле, Волянське, Дольське, Шипи, Сирче, Рогозне, Мале Любязьке.

Нараховується майже 130 річок: Прип'ять, Турія, Стир, Стохід, – які несуть свої води в басейн Балтійського й Чорного морів. Уздовж західного кордону області протікає Західний Буг, до його басейну в межах Волині належать 24 річки (Луга, Луга-свинорийка, Неретва). Середня густота річкової мережі в басейні р. Прип'ять коливається в межах 0,25–0,47 км/км², у басейні Західного Бугу – 0,22–0,35 км/км². Отже, через Волинь проходить водорозділ між річками басейнів двох морів. В озерах, ріках Волині водиться 35 видів риб, зокрема короп, карась, лящ, сом, вугор, окунь, судак, щука, товстолобик та інші.

Така кількість озер і рік дає змогу розвивати у Волинській області більшість видів відпочинку й оздоровлення, пов'язаних із використанням водних рекреаційних ресурсів. Отже, водні ресурси області мають значний нереалізований потенціал і можуть служити основою для будівництва на їхніх берегах баз відпочинку, пансіонатів, створення рекреаційних зон короточасного відпочинку.

Лісові ресурси. Понад 700 тис. га Волині займають хвойні й змішані ліси, зелені насадження, серед яких найбільш поширені сосна, ялина, дуб, береза, граб, ясен, клен. Трапляються й унікальні породи дерев: модрина європейська, дуб черешковий і червоний, кедр сибірський, пірамідальна й кулеподібна туя. Ліси державного значення займають площу 447 тис. га, у тому числі 368,8 тис. га покриті лісом (88,2 %), де функціонують 14 держлісгоспів і Шацький національний природний парк. У поліських районах лісистість становить близько 45 %, у лісостеповій зоні – лише 5 %, загальна лісистість території області – 35,5 %.

За господарським призначенням державні ліси поділяються на дві групи. Ліси першої займають 97,7 тис. га. До них належать ліси зеленої зони (38,1 тис. га), особливі ліси й лісові масиви (25,7 тис. га), захисні смуги вздовж залізниць (6,3 тис. га), захисні смуги вздовж автодоріг (8,7 тис. га), захисні смуги вздовж річок (18,9 тис. га). Це – основний вид лісів рекреаційного використання. Ліси другої групи займають 331,3 тис. га. До них належать експлуатаційні ліси (312,8 тис. га), а також лісові спецзони та спецсмуги (18,5 тис. га).

Тваринний світ представляють лосі, благородні олені, косулі, зайці, дикі кабани, лисиці й рідкісні види – зубри, бобри, видри, чорні лелеки, сірі чаплі, фазани, глухарі та інші. Волинські ліси багаті на гриби і ягоди. Їх збирання, особливо міськими жителями, розцінюється як один із найпривабливіших та корисних видів відпочинку. Ягідники та грибні місця переважно зосереджені в поліських районах області. Серед грибів, які ростуть у лісах області, переважають лисички, зелениці, масляки, опеньки, сирожки, білі. Найбільш поширеними з ягід є чорниця, журавлина, малина, ожина. Ретельно оберігають для нинішнього й майбутніх поколінь реліктові види флори та фауни Волині, неповторний світ поліської природи, створені за останні роки державні парки, заказники, які складають державний природно-заповідний фонд.

Отже, лісові ресурси можуть займати провідне місце в структурі природно-рекреаційного потенціалу області та задовольняти різноманітні потреби населення в короткотривалому й довготривалому відпочинку, лікуванні, оздоровленні.

Культурно-історичні ресурси. Багата Волинь пам'ятниками історії, архітектури, літератури, мистецтва, завдяки чому туристи можуть задовольнити свої пізнавальні інтереси. Особливу увагу привертає Луцький замок – фортифікаційна споруда, яка почала будуватися в XIII ст. литовським князем Вітовтом Любартом, нині відреставрована й сьогодні постає в тому вигляді, який мала в XIII ст. Троїцький костел Петра і Павла (XVIII ст.) збудований у стилі раннього бароко, пишно

декорований скульптурами та настінними розписами. Глибоке враження справляють архітектурний ансамбль Воздвиженського братства (1617 р.); монастир домініканців, монастир василіанів, нині діючий жіночий Зимненський монастир, Володимир-Волинський Успенський собор (XII ст.) й інші.

Волинь часто називають Лесиним краєм, оскільки саме Леся Українка увінчала красу та неповторність природи, звичаїв, легенд цього чарівного куточка України у своєму безсмертному шедеврї “Лісова пісня”. У селі Колодяжному, де довгий час мешкала родина Косачів, є Музей-садиба поетеси. У селі Затурці Локачинського району розміщено меморіальний комплекс В. Липинського, котрий тут народився у 1882 р. Місто Устилуг пов'язано з іменем видатного композитора І. Стравінського, який упродовж двадцяти років тут жив і працював.

По території Волині пролягли цікаві туристичні маршрути: “Старе місто”, “Шляхами козацької звитяги”, “До витоків “Лісової пісні”, “В озерний край” та інше. Значну кількість туристів приваблюють фестивалі: Міжнародний фестиваль різдвяної драми – “Різдвяна містерія”, Міжнародний фестиваль українського фольклору “Берегиня”, Міжнародний фестиваль “На хвилях Світязя”, Міжнародний фестиваль “Поліське літо з фольклором”, Всеукраїнський молодіжний фестиваль “Володимир”, Музичний фестиваль “Стравінський і Україна”.

Мінеральні води та лікувальні грязі. У Волинській області відкриті родовища мінеральних вод, що дає можливість розвивати санаторно-курортне лікування. Так, у районі смт Ратне, біля с. Осниця, с. Тур, санаторію “Лісова пісня”, поширені гідрокарбонатно-кальцієві, гідрокарбонатно-натрієві та хлоридно-кальцієві мінеральні води. Вони придатні для лікування захворювань серцево-судинної системи, системи кровообігу, гіпертонії, периферійної нервової системи та інших хвороб. Хлоридно-натрієві води з підвищеною мінералізацією – 12–13 мг/л – поширені поблизу с. Журавичі Ківерцівського району. Ці води мають домішки бромиду, йодиду, радону й застосовуються для лікування серцево-судинної системи, атеросклерозу, дихальної та травної систем. Поблизу м. Ковеля розвідані хлоридно-натрієво-йодо-бромні води. В області нараховується 43 водопункти лікувальних мінеральних вод. Їх експлуатаційні запаси не встановлені й потребують подальшого дослідження.

Задля виявлення та використання для лікування в області обстежено 33 родовища лікувальних торфових грязей. Це гіпсові купоросні торфи з мінералізацією 2–3 г/л. Такі грязі масткі, мають високу теплоємність, бактерицидність, гігроскопічність, малу теплопровідність. У них є багато органічних сполук (бітуми, віск, смоли, оргкислоти, дубильні речовини, лігніни, цукор, крохмаль, ефірні масла, бальзами та ін). Із неорганічних складників є окиси заліза, солі амонію, сполуки бору, барію, стронцію, титану, цирконію, ванадію, срібла, хрому, золота, йоду й ін.

Живописна та багата природа Волинського краю зумовила відвідування туристами мальовничих місць відпочинку, рекреаційних зон. Найбільш відомими з них є Шацький природний національний парк, створений у 1983 р., площею 328 тис. га, у межах якого нараховується понад 20 озер (серед них – Люцимер, Чорне, та ін.). Одним із найбільших природних озер України є Світязь, що має карстове походження, артезіанські джерела, завдяки чому вода надзвичайно прозора й м'яка, має цілющі властивості. Довжина озера – 9,3 км. Майже на середині озерного простору розміщено острів площею 7 га. До національного парку входить рекреаційна зона Пулемецького озера площею 1638 га, середня глибина більше 4-х метрів, максимальна близько – 20-ти. Карстове походження має і озеро Пісочне площею 188 га, максимальною глибиною 16,2 м. Багата флора й фауна парку рідкісними рослинами. У Шацьких озерах водиться понад 30 видів риби. У глухих закутках вікових лісів гніздяться рідкісні чорні лелеки, сірі журавлі. Тут мешкають олені, лосі, дикі кабани, косулі, лисиці, зайці та інші. Отже, природою тут створені унікальні умови для відпочинку й оздоровлення. У 1968 р. на березі озера Світязь споруджено туристичну базу – пансіонат “Шацькі озера”, розрахований на 600 місць. На базі озера Пісочне створено санаторій “Лісова пісня”. Житлові корпуси розміщені в оточенні розкішного соснового бору. Тут є грязеве та озокеритне відділення, добре обладнані лікувальні кабінети, широко використовуються сучасні методи лікування й оздоровлення. Відпочивальники можуть займатися риболовлю, а також “тихим полюванням” – збирати білі гриби, боровики, лисички тощо. Можна поласувати ягодами, зокрема чорницями, ожиною, журавлиною та ін.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Волинська область має вигідне географічне положення, на перехресті важливих міжнародних та національних туристичних маршрутів, що надає їй особливого статусу західних “воріт” до Європи.

Волинський край багатий туристичними ресурсами, які представлені комплексом історичних, архітектурних, природних, мистецьких, літературних пам'яток, що дає змогу задовольнити пізнавальні інтереси туристів.

Наявність великої кількості озер, річок, гаїв, лісів дає підставу створювати оздоровчо-рекреаційні зони для цікавого відпочинку й ефективного оздоровлення різних груп населення.

Список використаної літератури

1. Денисюк В. Волинь: події, факти, цифри / Денисюк В – Луцьк : Надстир'я, 2000. – 123 с.
2. Круцевич Т. Ю. Рекреація у фізичній культурі різних груп населення : навч. посіб. / Т. Ю. Круцевич, Г. В. Безверхня. – К. : Олімпійська л-ра, 2010. – 248 с.
3. Луцьк. Інформаційно-туристичний довідник. – Луцьк : [б. в.] 2000. – 50 с.
4. Фізична реабілітація : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту / авт. кол. : Приступа С. Н., Жданова О. М., Линець М. М. [та ін.] ; за наук. ред. Євгена Приступи. – Л. : ЛДУФК, 2010. – 447 с.
5. Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія / Фоменко Н. В. – К. : Центр навч. л-ри, 2007. – 312 с.

Анотації

Волинська область має вигідне географічне положення – розміщена на перехресті важливих міжнародних та національних туристичних маршрутів. Волинський край багатий туристичними ресурсами, які представлені комплексом історичних, архітектурних, природних, мистецьких, літературних пам'яток, що дає змогу задовольнити пізнавальні інтереси туристів. Наявність великої кількості озер, річок, гаїв, лісів є підставою для творення оздоровчо-рекреаційних зони для відпочинку й ефективного оздоровлення різних груп населення.

Ключові слова: рекреаційна діяльність, рекреаційні ресурси, туризм, рекреаційно-туристичний потенціал, Волинська область.

Анатолій Цьось, Татяна Овчаренко, Светлана Калитка. Рекреационно-туристический потенциал Волинской области. *Волинская область имеет выгодное географическое положение, расположена на перекрестке важных международных и национальных туристических маршрутов. Волинский край богат туристическими ресурсами, которые представлены комплексом исторических, архитектурных, природных, художественных, литературных памятников, что позволяет удовлетворить познавательные интересы туристов. Наличие большого количества озёр, рек, роц, лесов позволяет создавать оздоровительно-рекреационные зоны для отдыха и эффективного оздоровления различных групп населения.*

Ключевые слова: рекреационная деятельность, рекреационные ресурсы, туризм, рекреационно-туристический потенциал, Волинская область.

Anatoliy Tsos, Tetyana Ovcharenko, Svitlana Kalytka. Recreation and Tourism Potential of Volyn Region. *Volyn region has a favorable geographical position at the crossroads of important international and national travel routes. Volyn region is rich in tourism resources, presented the complex historical, architectural, natural, artistic, literary sites, that allows to satisfy the educational interests of tourists. The large number of lakes, rivers, groves, forests allows you to create health improving recreation areas for rest and efficient healing of different population groups.*

Key words: recreational activities, recreational resources, tourism, recreation and tourism potential, Volyn region.